OILAVIY MUNOSABATLARNING SHAXS PSIXOLOGIK RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Muratbayeva Palzada Isaq qizi
Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti, San'atshunoslik fakulteti, Psixologiya yo'nalishi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada oilaviy munosabatlarning shaxs psixologik rivojlanishiga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Oila shaxsning ilk ijtimoiylashuv muhiti bo'lib, unda shakllanadigan mehr-muhabbat, o'zaro hurmat, ishonch va qo'llab-quvvatlash kabi munosabatlar insonning psixologik kamolotida muhim o'rin egallaydi. Maqolada oilaviy muhitning emotsional rivojlanish, o'zini o'zi baholash, ijtimoiy moslashuv, kommunikativ kompetensiya, ruhiy salomatlik va shaxsiy qadriyatlarning shakllanishiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, sog'lom oilaviy munosabatlarni rivojlantirishning psixologik va pedagogik omillari hamda oiladagi nizolarning shaxs rivojlanishiga salbiy ta'siri tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *oila, oilaviy munosabatlar, shaxs rivojlanishi, psixologik rivojlanish, ruhiy salomatlik, tarbiya, emotsional intellekt, o'zini o'zi baholash, ijtimoiylashuv, psixologik farovonlik.*

KIRISH

Oila inson hayotidagi eng muhim ijtimoiy institutlardan biri bo'lib, shaxsning jismoniy, ma'naviy, axloqiy va psixologik rivojlanishining asosiy omili hisoblanadi. Har bir insonning dunyoqarashi, qadriyatlari, xulq-atvori va jamiyatga bo'lgan munosabati avvalo oilada shakllanadi. Shu sababli oiladagi sog'lom psixologik muhit barkamol shaxsni tarbiyalashning muhim shartlaridan biridir.

Bugungi globallashuv, urbanizatsiya va axborot texnologiyalarining rivojlanishi oilaviy munosabatlar tizimiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Hayot sur'atlarining tezlashuvi, iqtisodiy va ijtimoiy omillar, raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi muloqot shakllarini o'zgartirmoqda. Natijada ayrim oilalarda emotsional yaqinlikning susayishi, nizolarning ko'payishi yoki farzand tarbiyasiga yetarli e'tibor berilmasligi kabi holatlar kuzatilmoqda.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oiladagi mehr-muhabbat, ishonch va o'zaro hurmatga asoslangan munosabatlar bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini, emotsional barqarorligini va ijtimoiy moslashuvini rivojlantiradi. Aksincha, oiladagi nizolar, zo'ravonlik, befarqlik yoki doimiy tanqid farzandning ruhiy salomatligi, o'zini o'zi baholashi va shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shaxs psixologik rivojlanishi uzluksiz jarayon bo'lib, unda biologik, ijtimoiy va psixologik omillar o'zaro uyg'unlashadi. Ushbu jarayonda oilaning o'rni beqiyosdir,

chunki bola hayotining dastlabki yillarida aynan ota-ona va yaqin qarindoshlari orqali jamiyatning me'yorlari, qadriyatlari va xulq-atvor namunalarini o‘zlashtiradi.

Mazkur maqolaning maqsadi oilaviy munosabatlarning shaxs psixologik rivojlanishiga ta'sirini ilmiy jihatdan tahlil qilish, sog‘lom oilaviy muhitning shaxs kamolotidagi o‘rnini yoritish hamda oilaviy tarbiyani takomillashtirish bo‘yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism

Oilaviy munosabatlar shaxsning psixologik rivojlanishini belgilovchi eng muhim ijtimoiy omillardan biridir. Bola tug‘ilgan kundan boshlab ota-onasi va boshqa oila a'zolari bilan muloqot jarayonida emotsional tajriba orttiradi, xulq-atvor me'yorlarini o‘zlashtiradi va shaxs sifatida shakllana boshlaydi. Shu bois oiladagi psixologik muhit bolaning kelajakdagi hayoti va ijtimoiy faoliyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Sog‘lom oilaviy muhit mehr-muhabbat, o‘zaro ishonch, hurmat va qo‘llab-quvvatlashga asoslanadi. Bunday oilalarda voyaga yetayotgan farzandlarda o‘ziga bo‘lgan ishonch, mustaqillik, tashabbuskorlik va mas'uliyat hissi yuqori bo‘ladi. Ota-onalarning farzand fikriga hurmat bilan yondashishi, uning his-tuyg‘ularini tushunishi va qo‘llab-quvvatlashi emotsional intellektning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Psixologik tadqiqotlarda oilaviy tarbiya uslublari shaxs rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko‘rsatishi ta'kidlanadi.

Demokratik tarbiya uslubi farzandning mustaqil fikrlashi, o‘z qarashlarini erkin ifoda etishi va mas'uliyatni his etishiga yordam beradi. Avtoritar tarbiya uslubi esa ortiqcha nazorat, qat'iy talab va jazolash orqali bolaning tashabbuskorligini pasaytirishi mumkin.

Haddan tashqari erkin tarbiya ham farzandning o‘zini boshqarish ko‘nikmalarining sust rivojlanishiga sabab bo‘ladi.

Oiladagi emotsional qo‘llab-quvvatlash shaxs ruhiy salomatligining muhim omillaridan biridir.

Ota-onaning mehribonligi, e'tibori va rag‘batlantirishi bolaning xavfsizlik hissini kuchaytiradi.

Bunday muhitda ulg‘aygan shaxs stressli vaziyatlarga nisbatan bardoshliroq bo‘ladi, ijtimoiy munosabatlarni samarali yo‘lga qo‘ya oladi va muammolarni konstruktiv hal qilishga moyil bo‘ladi.

Oiladagi nizolar, ajrimlar, zo‘ravonlik va doimiy kelishmovchiliklar esa bolaning psixologik rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi.

Bunday sharoitda ulg‘aygan bolalarda xavotir, depressiv holatlar, tajovuzkorlik, o‘ziga bo‘lgan ishonchsizlik va ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar ko‘proq uchraydi.

Shuningdek, oiladagi salbiy tajribalar kelajakda shaxsning o‘z oilasini qurish jarayoniga ham ta'sir qilishi mumkin.

Shaxsning o‘zini o‘zi baholashi ham oilaviy munosabatlar bilan chambarchas bog‘liq.

Ota-onaning farzand yutuqlarini e'tirof etishi, uni rag‘batlantirishi va xatolarini konstruktiv tarzda tushuntirishi adekvat o‘zini o‘zi baholashni shakllantiradi.

Aksincha, doimiy tanqid, kamsitish yoki boshqa bolalar bilan taqqoslash o‘ziga bo‘lgan ishonchning pasayishiga olib keladi.

Oilaviy munosabatlar kommunikativ kompetensiyaning rivojlanishida ham muhim rol o‘ynaydi.

Oilada ochiq va samimiy muloqot mavjud bo‘lsa, farzand o‘z fikrini erkin bayon qilishni, boshqalarni tinglashni va nizolarni tinch yo‘l bilan hal etishni o‘rganadi.

Bu esa uning maktab, oliy ta'lim muassasasi va mehnat jamoasidagi ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko‘rsatadi.

Zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalarining rivojlanishi oilaviy munosabatlarga yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda muayyan muammolarni ham olib keldi.

Oila a'zolarining gadjetlardan haddan tashqari foydalanishi jonli muloqotning kamayishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shu bois oilada birgalikda vaqt o'tkazish, suhbatlashish va umumiy faoliyat bilan shug‘ullanish psixologik yaqinlikni mustahkamlaydi.

Shaxsning axloqiy va ma'naviy qadriyatlari ham avvalo oilada shakllanadi.

Ota-onaning shaxsiy namunasi, oiladagi madaniy muhit va milliy qadriyatlarga hurmat farzandning mas'uliyatli, vatanparvar va komil inson bo‘lib voyaga yetishiga xizmat qiladi.

Oilaviy munosabatlarni mustahkamlash maqsadida ota-onalar uchun psixologik treninglar, oilaviy maslahatlar va tarbiyaviy dasturlarni tashkil etish muhimdir.

Shuningdek, ta'lim muassasalari, psixologlar va mahalla institutlari hamkorligida oilalarga psixologik yordam ko‘rsatish sog‘lom avlodni tarbiyalashning samarali yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, oilaviy munosabatlar shaxsning psixologik rivojlanishida hal qiluvchi omillardan biridir.

Oiladagi sog‘lom psixologik muhit, mehr-muhabbat, o‘zaro hurmat va ishonch shaxsning emotsional barqarorligi, o‘zini o‘zi baholashi, kommunikativ kompetensiyasi va ruhiy salomatligini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Aksincha, oiladagi nizolar, zo‘ravonlik, befarqlik va salbiy tarbiya uslublari shaxs rivojlanishiga salbiy ta'sir ko‘rsatib, ruhiy zo‘riqish, xavotir, o‘ziga ishonchsizlik va ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi mumkin.

Shu sababli oilalarda sog‘lom psixologik muhitni yaratish, ota-onalarning psixologik-pedagogik bilimlarini oshirish va farzandlar bilan samarali muloqotni yo‘lga qo‘yish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, oilaviy munosabatlarni mustahkamlash va sog‘lom oilaviy muhitni rivojlantirish nafaqat shaxsning barkamol kamol topishiga, balki jamiyatning ma'naviy va ijtimoiy taraqqiyotiga ham bevosita xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G‘oziyev, E. G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010.

2. Karimova, V. M. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2008.

3. Berk, L. E. Development Through the Lifespan. 7th Edition. Pearson Education, 2018.

4. Santrock, J. W. Life-Span Development. 18th Edition. New York: McGraw-Hill Education, 2020.